ידיעות חדשות על הרה״ג יוסף קאפח זצ״ל

ד״ר משה גברא

בחודשים אלו אני עוסק בכתיבת ספר על הדיין וראב״ד הגאון הרב ישעיהו משורר זצ״ל.[1] במסגרת כתיבת הספר, נזדמנו לי מסמכים העשויים להוסיף ידיעות חשובות על תולדות חייו של הרב הגאון, הרב יוסף קאפח זצ״ל, חבר בית הדין הגדול בירושלים. חלק מן המסמכים הללו נמצאים בארכיון משרד הדתות, במחלקה לשיפוט רבני, וחלקם בידי הדיין הרב אבירן הלוי, נכדו של הרב שלום יצחק הלוי זצ״ל.

אני מבקש לעמוד תחילה על קווים משותפים בין הרב קאפח לבין הרב משורר, ואחר כך להציג מסמכים חדשים המתפרסמים כאן בפעם הראשונה, השופכים אור על מעמדו ותפקידיו של הרב קאפח לפני שמונה לדיין ועל השקפתו והתנהלותו הציבורית לאחר הקמת המדינה.

א. קווי דמיון בין הרב קאפח לבין הרב משורר

הרב משורר היה בקשר עם הרב יוסף קאפח במשך תקופה ארוכה. שני גדולי רבני תימן הללו עברו מסלול דומה.

הקו הראשון: שניהם נולדו בתימן באותה שנה ועלו לארץ כיתומים לפני הקמת המדינה. בזמן הקמת המדינה כבר היו שניהם עולים ותיקים יחסית בארץ.[2]

הרב יוסף קאפח נולד בעיר צנעא ביום שלישי י״ב בכסלו תרע״ח (1917), ועלה לארץ יתום ביום כ״ח באב תש״ג (1943). הרב ישעיהו משורר נולד בכפר סחול בני שמסאן שבמחוז אִבּ שבדרום תימן, ביום ה׳ בסיוון תרע״ח, ועלה לארץ יתום בחודש אדר תרצ״ח (1938).

1 בסיוע הרבנית שרה משורר ובני המשפחה. אני רוצה להודות למשפחת משורר על הרשות להשתמש במאמר זה במסמכים מתוך הספר על הרב משורר. תודתי נתונה בעיקר לבנו מאיר על מאמציו הרבים וטרחתו להמציא לי את המסמכים הללו. כמו כן אני רוצה להודות לידידי הרב הדיין אבירן הלוי שליט״א, שהמציא לי בחפץ לב את כל המסמכים שברשותו לצורך מחקרם ופרסמום במחקריי, כולל הארכיון של סבו, הרב שלום יצחק הלוי זצ״ל, ששאבתי ממנו חומר גם על הרב קאפח זצ״ל.

2 כל החומר המתפרסם כאן על הרב משורר זצ״ל הוא תמצית מתוך ספר העומד להתפרסם עליו בקרוב, אי״ה, ויבואו בו הדברים באריכות, כולל המסמכים.
החומר המתפרסם כאן על הרב קאפח זצ״ל מבוסס על הספר ״הולך תמים״, שהוציאה לאור נכדתו, אביבית לוי, בשנת תשס״ג, ומתוך האנציקלופדיה לחכמי תימן, חלק א, עמ׳ 542–543. בספר ״הולך תמים״, בעמ׳ 108, באה מפת תימן, שנלקחה באישורי מן האנציקלופדיה לחכמי תימן.

הקו השני: שניהם למדו בישיבת "מרכז הרב" בירושלים, היו מגדולי המתמידים והשקדנים בישיבה, עשו רושם מצוין על ראשיה, והוסמכו לרבנות ולדיינות על ידי ראשי הישיבה, שהייתה בזמנו אחת הישיבות היוקרתיות ביותר בארץ באותן שנים, והיא עד היום הישיבה המרכזית המזוהה עם הציונות הדתית.[3] הרב משורר למד בישיבת "מרכז הרב" מיד לאחר שהגיע לארץ, בשנים תרצ"ח-תש"א (1934–1941); ואילו הרב קאפח התפרנס תחילה מצורפות, ורק אחר כך למד בישיבה זו, בשנים תש"ו-תש"ט (1946–1949).

הקו השלישי: שני הרבנים הללו מונו לדיינים מיד לאחר הקמת המדינה, הרב משורר לרב שכונת "מחנה-יהודה" שבפתח-תקווה, בשנת תש"ו (1946), ולדיין בבית הדין האזורי בפתח-תקווה בניסן תש"י (1950), והוא למעשה הדיין התימני הראשון במדינת ישראל מבני הדור הצעיר, למעט הרב הלוי, שהיה בן הדור שקדם לו. הרב קאפח מונה רשמית לדיין כמה חודשים לאחריו, בח' בכסלו תשי"א. הרב קאפח החליף את הרב הלוי כדיין בבית הדין האזורי בתל-אביב, ושניהם היו הדיינים התימנים הראשונים בני הדור הצעיר לאחר הקמת מדינת ישראל.[4] שניהם מונו לדיינים בגיל ל"ב שנים.

הקו הרביעי: שניהם היו הראשונים שהגיעו לתפקידים הרמים ביותר בממסד השיפוטי הרבני הרשמי של מדינת ישראל. הרב קאפח מונה בשנת תשכ"ט (1969) כחבר במועצת הרבנות הראשית לישראל, וביום כ"ז באלול תש"ל (1970) מונה כחבר בבית הדין הגדול לערעורים,[5] והוא הדיין התימני הראשון שמונה לתפקיד בכיר זה. הרב הלוי היה הדיין הראשון שנבחר למועצת הרבנות הראשית. הרב משורר נבחר לראש אב בית דין ביום ב' בחשון תשמ"ג (19.10.82), והוא אב בית הדין התימני הראשון שנבחר לתפקיד זה. בשנת תשמ"ט (1989), נבחר גם לחבר בבית הדין הגדול לערעורים.

3 יש לשבח בזה גם את ראשי ישיבת "מרכז הרב" בשנים הללו: הרב הגאון ר' משה חרל"פ זצ"ל והרב רענן קוק זצ"ל ואחרים, על שישיבתם הייתה בית היוצר העיקרי לכל הרבנים התימניים שמונו בשנים הראשונות להקמת המדינה לראשי יישובים. ממחקר שערכתי לספרי על הרב משורר, התברר לי שהרבנות בארץ-ישראל לא הכירה אף לא ברב אחד ששימש ברבנות בתימן עד שלא נבחן והוסמך בארץ. כמעט כל הרבנים ששימשו בארץ, הוסמכו לרבנות ולדיינות בישיבת "מרכז הרב". אף נודע לי שהרב דוד גברא זצ"ל, רבה של העיר יבנה, למד בה והוסמך בה לרבנות.

4 יש לשבח את הרב שלום הלוי על שעודד את הרב משורר ואף סייע בידו רבות לקבל את המינוי לרב שכונת מחנה-יהודה. הרב שלום זצ"ל הביט לעתיד הרחוק, טרח לאתר כישרונות צעירים מקרב בני העדה ולטפחם, כמפורט בספרי על הרב משורר. הוא התלונן על שהממסד הרבני אינו ממנה רבנים צעירים ואחר כך טוען שאין רבנים תימנים בעלי ניסיון, ואף ויתר על התקן שלו כדיין לטובת הרב קאפח. ראה הולך תמים, עמ' 133–135.

5 הולך תמים, עמ' 148–151.

הקו החמישי: שניהם היו גדולי רבני תימן לאחר העלייה הגדולה לארץ והמשפיעים הגדולים ביותר על מסורת יהודי תימן בארץ, כל אחד בתחומו, נוסף על עבודתם בבית הדין. הרב קאפח עשה זאת בעיקר באמצעות ספריו, בתרגום ספרי גדולי חכמי ישראל מערבית לעברית ובשימור מסורת יהודי תימן; ואילו הרב משורר בעיקר בפעילות ציבורית רחבת היקף ברבנות מקומית, בהסמכת שוחטים ורבנים ועוד. למיטב ידיעתי, לא היה רב תימני שדאג יותר מן הרב משורר לטפח דור המשך של רבנים והסמכת רבנים ושוחטים.

הקו השישי: שניהם עברו מסכת תלאות קשה מאוד, עד שמונו לתפקידיהם הרמים, הן בעלייתם יתומים לארץ, אך בעיקר קשיים שהערימו בפניהם פעילי ציבור מתוך הקהילה התימנית עצמה. להרב יוסף קאפח התנגדו בעיקר פעילי העדה כהמשך למחלוקת הידועה בין הדרדעים לבין העיקשים, שהחלה עוד בתימן;[6] ואילו להרב משורר, התנגדו בעיקר פעילי ההסתדרות התימנים, שכעסו על פעילותו התורנית במחנות העולים ובתנועת ״הפועל המזרחי״ לפני הקמת המדינה.

הקו השביעי: שניהם שימשו בדיינות עד לפרישתם לגמלאות, וכיוון שמונו לתפקידם כשהיו צעירים מאוד, היו בשנים האחרונות לפעילותם מן הדיינים הוותיקים ביותר בארץ.

הקו השמיני: לשניהם סייע הרבה גוברא רבא ויקירא, הרב הראשי לישראל והראשון לציון, הרב בן ציון מאיר חי עוזיאל זצ״ל, שפעל הרבה לגלות כישרונות צעירים מבני הקהילה התימנית וסייע בידם להתמנות כרבני שכונות ודיינים. הרב עוזיאל סייע בידי הרב קאפח לזכות במינוי בתל-אביב, וכשגברה ידם של המתנגדים לו, פנה אל הרב קאפח וביקש ממנו שלא יתפטר מתפקידו, ודאג להעבירו לבית הדין בירושלים. וכשהגיעו המתנגדים גם לשם, הבהיר להם שהמינוי הוא על תקן של רב ספרדי. הרב עוזיאל סייע גם להרב משורר להתמנות כרבן של השכונות מחנה-יהודה ושערייה בפתח-תקווה והסביבה, לאחר מאבק חריף שניהלו נגדו פעילים מתוך הקהילה במשך כשנתיים, כמפורט בספרי עליו.[7]

ניתן לומר בוודאות שפעילותם המבורכת של הרב קאפח והרב משורר הקנתה שם מצוין לדיינים התימניים, עד שהיום, כשמתמנה בן יוצא תימן לדיין או לראב״ד, אין הדבר עושה רושם מיוחד.

6 לרקע המאבק למניעת מינוי הרב קאפח, ראה להלן, סעיף ג.

7 וכאן המקום לשבח את הרב עוזיאל זצ״ל, שעל אף מאבקיו הקשים למינוי בעלי תפקידים מקרב העולים התימניים, השכיל למצוא את הכישרונות ולטפחם. אני סבור שהוא ראוי לקבל את אות ״יקיר העדה התימנית״ על כל מאמציו למען הקהילה באותן שנים קשות.

הרב קאפח הכיר לראשונה את הרב משורר בחודש תשרי תש״ד (1943). במכתב התנחומים ששלח הרב קאפח לרבנית שרה משורר ולבני משפחתה הוא אומר שהכיר את הרב משורר בשנת תש״ד (1943). וזה לשונו:

> את הגאון כמוהר״ר ישעיהו משורר הכרתי מאז חוה״מ סוכות שנת תש״ד כאשר בקר אצלנו בבית הכנסת שלנו בת״א, ועדין אני זוכר את הנושא בו דברנו, ומאז היינו בקשרים.

בשנה זו היה הרב משורר בחור צעיר, כבן כ״ה שנים. הוא הגיע לתל-אביב במסגרת פעילותו הציבורית לחיזוק המסורת היהודית ולסיוע לעולים החדשים שהגיעו מתימן. היכרותו עם הרב קאפח הייתה בעת שהרב קאפח התגורר בתל-אביב קודם מינויו כדיין בירושלים.

להלן נוסח המכתב:[8]

> לק״י כ״ב סיון תשנ״ח
>
> כבוד הרבנית וכל המשפחה
> אני מאד מתנצל שלא יכולתי להשתתף בצערכם אבלכם-אבלינו בפטירתו של הגאון כמוהר״ר ישעיהו זצ״ל. הסבה, שלא ידעתי, ורק בסוף ימי השבעה הודיע לנו ר׳ שלום ימיני. וסבה שנית ועקרונית היא הגיעו גם אלי ימי הזקנה, ואלה עוצרים בעדי לעשות רצוני.
> את הגאון כמוהר״ר ישעיהו הכרתי מאז חוה״מ סוכות שנת תש״ד כאשר בקר אצלנו בבית הכנסת שלנו בת״א, ועדין אני זוכר את הנושא בו דברנו, ומאז היינו בקשרים.
> אני מקוה שתובן לכם התעלמותי.
> המב״ה ינחם אתכם נחמה שלמה
> ולא תוסיפו לדאבה עוד
> כ״ד המשתתף בצערכם צער רב
>
> יוסף קאפח

שניהם עמדו גם בקשר של שאלות ותשובות. בספר על הרב משורר יובאו תשובות שני החכמים בשאלה: עד היכן היא הקריאה בתורה ביום שני של ראש השנה וגם בעניינים אחרים.

ב. זמן מינוי הרב קאפח לדיין

בדור שקדם להרב קאפח ולהרב משורר, שימש בדיינות בארץ-ישראל דיין תימני אחד בלבד, הלוא הוא הרב שלום יצחק הלוי, רבה של העדה התימנית בארץ-ישראל בשנים תרפ״ה-תשכ״א (1925—1961). הוא מונה לדיין לפני הקמת המדינה, וביום הקמת המדינה חודש מינויו כדיין במדינת ישראל ביום ה׳ באייר תש״ח (14 במאי 1948), הוא

8 תצלום מכתב זה, כולל השו״ת, עתידים להתפרסם בספר על הרב משורר, אי״ה.

יום הקמת המדינה, יחד עם שאר הדיינים, ובראשם הרבנים הראשיים לישראל, הרב הרצוג והרב עוזיאל, שכיהנו כנשיאי בית הדין הגדול לערעורים. הרב הלוי היה אז הדיין התימני הראשון במדינת ישראל, אך כעבור כשנתיים, בשנת תש״י (1950), הוחל ביישום התקנות החדשות שאסרו על רבנים למלא שני תפקידים, רב הקהילה התימנית ודיין, והרב הלוי נתמנה כרב העדה ובוטל מינויו כדיין, בהיותו בן נ״ט שנים.[9]

הרב משורר נתמנה לדיין בבית הדין האזורי בפתח-תקווה מספר חודשים לפני שמונה הרב יוסף קאפח לדיין בבית הדין בתל-אביב.

ב״ספר החוקים״, חוק בתי הדין הרבניים, מיום ב׳ בתמוז תשי״ב (5.6.52), מפורטים כל מינויי הדיינים במדינת ישראל המתחדשת, חברי בית הדין לערעורים וחברי בתי הדין האזוריים, וחתומים עליו ראש הממשלה, מר דוד בן גוריון, ושר הדתות, מר משה שפירא, ומפורטים בו שמותיהם של 59 דיינים, מהם שלושה תימניים: הרב שלום יצחק הלוי (מס׳ 16), נבחר או נתמנה ביום ה׳ באייר תש״ח (14.5.48); הרב יוסף קאפח (מס׳ 9), נבחר או נתמנה ביום ח׳ בכסלו תשי״א (17.10.50); והרב ישעיהו משורר (מס׳ 48), נתמנה ביום כ״ז בשבט תש״י (14.2.50).[10]

לפי מסמך זה, הרב קאפח נתמנה לדיין ביום ח׳ בכסלו תשי״א, ואילו בספר ״הולך תמים״, עמ׳ 134, נאמר מפיו: ״החילותי את עבודתי כדיין בתל אביב ביום ב׳ י״ח תמוז תש״י״. אך אין לפקפק בעדותו של הרב קאפח, וגם מן המסמך שלאחריו יש הוכחה לעדות הרב, שהרי כתב במפורש הרב דב כץ, מנהל המחלקה לרבנות ושיפוט רבני ביום כ״ד באב תש״י (7.8.50): ״ובבית הדין נתמנה ועובד הרב ר׳ יוסף קפח״. ויש להעיר שב״ספר החוקים״ לא נאמר באיזה בית דין שובץ כל דיין.

קיימות שתי אפשרויות להסביר את הסתירה בין שתי העדויות:

א) מה שכתוב ב״ספר החוקים״, שמינוי הרב קאפח לדיין נעשה בחודש כסלו תשי״א, מתייחס למינויו בבית הדין בירושלים, ואילו הרב קאפח מתייחס למינויו בתל-אביב, שהחל ביום י״ח בתמוז תש״י. חיזוק לדבר יש בספר ״הולך תמים״, שנאמר בו בעמ׳ 135: ״עבודתי בתל אביב נמשכה פחות משנה, ובשנת תשי״א עברתי לירושלים״.

9 הרב שלום יצחק הלוי נולד בצנעא בשנת תרנ״א (1981) ונפטר בירושלים בשנת תשל״ג (1973). בן דורו, הרב חיים חובארה, נולד בצנעא בשנת תרס״ב (1902), עלה לארץ אף הוא לפני הקמת המדינה, בשנת תש״ב (1942), שימש דיין בבית הדין של הקהילה התימנית בירושלים ובבית הדין הרבני האזורי בבאר-שבע, ונפטר ביום שהיה אמור לשבת בבית הדין האזורי בת״א, בשנת תשכ״ב (1962). על שני הרבנים הללו, ראה אנציקלופדיה לחכמי תימן, חלק א, עמ׳ 144, 239.
ונעיר בדרך אגב שבטיעון זה, שהביא להפסקת כפל תפקידיו של הרב שלום, השתמשו יריביו של הרב משורר בפתח-תקווה, שטענו כנגדו על שהוא מכהן כדיין וכרב שכונת מחנה-יהודה כאחת.

10 בספרי על הרב משורר אפרט את כל המסמכים שניתן ללמוד מהם שהחל לשמש בבית הדין כמה חודשים לפני ניסן תש״י.

לפי זה, התחלת עבודתו בבית הדין בת״א הייתה בי״ח בתמוז תש״י, ומעברו לבית הדין בירושלים היה ביום ח׳ בכסלו תשי״א.

ב) שני המינויים מתייחסים לבית הדין בת״א: הרב הראשי, הרב עוזיאל זצ״ל, מינה אותו, והתחלת העבודה בפועל הייתה ביום י״ח בתמוז תש״י, אך סיום מינויו הרשמי ואישורו בכתובים היה רק ביום ח׳ בכסלו תשי״א, ככתוב ב״ספר החוקים״.

ג. תהליך מינוי הרב קאפח לדיין

בספר ״הולך תמים״ באים קטעים מזיכרונותיו של הרב קאפח על דרך מינויו והחששות שהתלוו לו, בעיקר החשש לפגיעה בכבודו של הרב הלוי, עקב מינויו של הרב קאפח על התקן שלו. להלן מסמך חשוב השופך אור על מינוי הרב קאפח במקום הרב הלוי.

להלן קטעים מזיכרונותיו של הרב קאפח בהשוואה למסמך החשוב המתפרסם כאן לראשונה (שם עמ׳ 133–134):

> בשנת תש״י... כעבור זמן קצר שוב פנה אלי הרב דוב כץ והציע לי דיינות בתל אביב במקומו של הרב שלום יצחק הלוי, בבית דינו של הרב יוסף הלוי. אני אמנם הסכמתי להצעה, אבל שאלתי את הרב כץ: ומה יהיה עם הרב שלום יצחק הלוי, והרב כץ אמר לי שהוא יוצא לפנסיה. אני חששתי מהתוצאות. בקשתי שהות מהרב דוב כץ כדי לחשוב, פניתי שוב להגרב״ץ עוזיאל זצ״ל, והוא הציע לי לשאול את הרב שלום יצחק. הלכתי לר׳ יהודה רצאבי וספרתי לו את העניין ובקשתיו שיתלווה עמי אל הרב שלום יצחק הלוי לשאול אותו, אך הוא הציע שיבוא עמי אל הרב רפאל אלשיך זצ״ל. פנינו אליו שנינו, הוא מיד קם והתלבש ויצא אתי אל ביתו של הרב שלום יצחק הלוי. ר׳ יהודה רצאבי פנה לדרכו. הרב רפאל ז״ל הסביר לרב הלוי את מטרת בואינו, הציעו לי לחכות בחדר החיצון ושניהם נכנסו לחדר הפנימי, איני יודע מה דברו, אבל כשיצאו אמרו לי לקבל את ההצעה. הרב שלום הוסיף שהוא ימשיך לבוא לבית הדין עד שיסדירו לו את הפנסיה ובכך נסתיימה הפגישה. בשבוע שאחריו קבע לי הרב כץ פגישה עם הרב יוסף הלוי, ואז התקבלתי לעבודה בבית הדין בתל אביב. החילותי את עבודתי כדיין בתל אביב ביום ב׳ י״ח תמוז תש״י.
> כשבוע עברה ישיבתי בתל אביב בסדר, בשלום ובהבנה עם הרב הלוי, שהמשיך לבוא לבית הדין כפי שדובר בינינו.

חששו של הרב קאפח היה אמיתי, עקב המחלוקת הגדולה שנתגלעה בצנעא בדבר היחס לקבלה, בין סבו, מארי יחיא קאפח, מייסד כת הדרדעים, לבין אביו של הרב הלוי, הרב יחיא יצחק הלוי, הרב הראשי לתימן, וראש כת העיקשים. אשר על כן, לא רצה הרב קאפח לקבל עליו את המינוי שלא בהסכמת הרב הלוי, ולפי עדותו של הרב יוסף קאפח, הרב הלוי הסכים למינויו.

לדעתי, ניתן לראות ממקרה זה את אצילותו ואת חכמתו המרובה של הרב הלוי, כשנהג לפי מאמר חז״ל, ״נאה דורש ונאה מקיים״, וכפי שסייע להרב משורר להיבחר

לרבה של שכונת ״מחנה-יהודה״ בפתח-תקווה על אף הביקורת הקשה שספג עקב זאת, התמיד במאמציו לחפש כישרונות צעירים מבני הקהילה, לעודד אותם ולסייע להם להשתלב במערכת הרשמית של הרבנות במדינת ישראל. וניתן לראות כאן את גדולתו של הרב הלוי, כשלא נטר טינה להרב קאפח על המחלוקת הגדולה שהייתה בין בני משפחותיהם בצנעא. מכל מקום, לפי עדותו של הרב קאפח, הרב דוב כץ אמר לו שהרב שלום עומד לצאת לפנסייה, שהיה, כאמור לעיל, בן נ״ט שנים.

ואולם ממסמך רשמי שכתב הרב כץ ביום כ״ד באב תש״י (7.8.50) אל התאחדות התימנים, שנציגיה ונציגי מועצת הרבנות ליהודי תימן נפגשו עמו שלושה ימים קודם לכן, ביום כ״א באב, מפורטים הנימוקים להפסקת עבודת הרב הלוי כדיין בבית הדין בתל-אביב והשארתו כרב העדה בלבד. ואלה הם:

א) הפרדה בין תפקיד רב הקהילה לבין דיין בבית הדין. התקציב של הדיינות הוא ממשלתי, ואילו התקציב של רב מקומי הוא תקציב עירוני, ולא ניתן למנות אדם לשני התפקידים כאחת.

ב) עדיף שימונה הרב הלוי כרב העדה התימנית, כדי שלא תפסיד את התקן של רב העדה.

ג) הרב הלוי היה חולה בשנתיים האחרונות לכהונתו בבית הדין ולא היה יכול להשתתף בכל שעות העבודה בבית הדין.

במסמך זה משבח הרב כץ את הרב הלוי, ״וחביב הוא על צבור התימנים״, ואינו מזכיר את עניין הפנסייה. עוד הוא משבח את הרב קאפח ואומר שהוא ״כוח רבני חשוב שיצאו לו מוניטין כגדול בתורה״.

להלן נוסח המכתב שכתב הרב דב כץ אל התאחדות התימנים, ובו עדות שהרב קאפח מונה לדיין לפני כ״ד באב תש״י, הוא יום שליחת המכתב:[11]

11 ראה נספח א.

מדינת ישראל
משרד הדתות

7/7925/רת"א
המחלקה לשיפוט רבני

ב"ה, ירושלים, כ"ד אב תש"י
(7.8.50)

לכבוד התאחדות התימנים בישראל
תל אביב
רח' העליה 1

א.נ.

עפ"י בקשתכם הריני מוסר לכם בכתב את תשובתי למשלחת שהופיעה לפני, מטעם התאחדות התימנים ומועצת הרבנות ליהודי תימן ביום כ"א מנ"א בקריה, בקשר עם החזרת הרב שלום הלוי לתפקידו בשיפוט בבית הדין בתל אביב.

א. איש לא פיטר את הרב שלום הלוי ולא סילקוהו מתפקידו, כפי שהפיצו בציבור. בקשר עם החלטת הממשלה להפריד בין השיפוט הרבני המתקיים על תקציב הממשלה לבין הרבנות המקומית המתקיים על תקציב הרשות המקומית, נקבעו רבנים מיוחדים שישמשו בבתי הדין ורבנים שישרתו בשרותים הרבניים במקום. מכיון שהרב שלום הלוי שימש גם כרב העדה התימנית בתל אביב וגם כחבר בית הדין, החליט משרד הדתות בהסכמת הרבנות הראשית והמועצה הדתית במקום לקבוע לו את תפקידו כרב העדה התימנית ולמנות בית דין רב תימני אחר מהנימוקים הבאים:

1. יש להרב שלום הלוי נסיון של עשרות שנים כרב העדה וחביב הוא על ציבור התימנים, ולא רצוי להפסיק את הקשר הזה.

2. במקרה שיעבירו אותו לשיפוט רבני בלבד, יש חשש גדול שהעיריה לא תסכים לאשר רב אחר לעדה התימנית, כי רק מפני שהנ"ל שימש בתפקיד זה במשך כל השנים, הסכימה העיריה לכך, ותישאר העדה התימנית בלי רב ומנהיג רוחני.

3. בשנתיים האחרונות היה הרב הנ"ל חולה ולא היתה לו האפשרות לשבת בבית הדין בכל שעות העבודה. לאחר ההסדרים החדשים בבית הדין, שהונהגו כעת, יש חשש מבוסס שהרב הנ"ל לא יוכל מטעמי מצב בריאותו למלא תפקיד קשה זה הדורש דיוק בזמן ועבודה מאומצת.

ב. באשר לשאלת המשלחת שהרב הנ״ל ישאר גם כרב העדה וגם כחבר בית הדין, אנו מודיעים לכם שדבר זה לא בא בחשבון. הפרדת שני התפקידים האלה היא החלטה שאין לשנות אותה ואנו הולכים ומגשימים אותה ביחס לכל הרבנים. אין אנו רואים שום פגיעה בכבוד הרב הנ״ל בזה שישמש רק כרב העדה. ואדרבה, הרבה מהרבנים האשכנזים דרשו דוקא להשאר כרבני המקום. ו(ה)עדה התימנית עוד הרויחה בזה שנתוסף לה בתל אביב כוח רבני חשוב שיצאו לו מוניטין כגדול בתורה.

ג. אין מקום כעת להעביר את הרב הנ״ל שוב לשיפוט, כי כבר נעשה מעשה. הוא כבר אושר ע״י העיריה כרב העדה, ובבית הדין כבר נתמנה ועובד הרב ר׳ יוסף קפח.

הבאתי את תעצומות המשלחת לפני השר והוא אישר את כל דברי כנ״ל.

בכבוד רב

הרב דב כץ, מנהל המחלקה

בדיעבד ניתן לומר כי גם הסכמתו של הרב הלוי למינויו וגם מכתבו והחלטתו של הרב דב כץ לא סייעו להשקיט את הרוחות ואת ההתנגדות למינויו של הרב קאפח, וכעבור תקופה קצרה חזרו יריביו של הרב יוסף להיאבק בו, עד שנחלץ הרב עוזיאל לעזרתו והעבירו לירושלים. המאבק נגד מינויו של הרב קאפח לא היה מטעמי כבוד ודאגה להרב הלוי, משום שהרב הלוי, באצילותו ובחכמתו, הסכים למינוי הרב קאפח, ואף לאחר שעבר הרב קאפח לירושלים, היו יחסיהם טובים, והרב קאפח מעיד עליו: ״ובא להתפלל אצלי בבית הכנסת שלנו״.

המאבק אף נגד מינויו של הרב קאפח בירושלים מלמד שהיה כאן ניסיון לפגוע בו אישית על רקע המחלוקת בתימן. הדי מחלוקת זו נשמעים מדי פעם עד היום.

ד. מינוי הרב קאפח לאיתור רבנים תימניים במחנות העולים

הגיעו לידי שלושה מסמכים שניתן ללמוד מהם שהיה להרב קאפח כתב מינוי לאתר רבנים תימניים במחנות העולים וביישובים התימניים כדי למנותם לרבנים רשמיים מטעם משרד הדתות. שניים מן המסמכים הללו נכתבו בחודש כסליו תש״י, חודש קבלת כתב המינוי, והמסמך השלישי מחודש שבט תש״י, ובו מבקש הרב קאפח לאשר את מינויו של הרב יוסף קורח. מן התאריכים הללו ניתן להסיק שעוד בתקופת לימודיו בירושלים, קודם שמונה לדיין, זוהה הרב קאפח כתלמיד חכם, ולכן התבקש לאתר תלמידי חכמים מבין העולים. הרב קאפח מתואר במסמכים הללו כ״רב תימני חשוב״, ״האדם המוכשר לזה מבין צעירי חשובי תלמידי החכמים התימנים״, וכן ״שליחנו״. ואף בעניין זה היה חלק להרב עוזיאל.

שלושת המסמכים נכתבו על ידי הרב דב כץ, מנהל המחלקה לרבנות ושיפוט רבני במשרד הדתות. וזה לשונם:[12]

המסמך הראשון:[13]

משרד הדתות

המחלקה לרבנות ושיפוט רבני

ב״ה, ירושלים, כ״ב כסלו תש״י

13 בדצמבר 1949

לכבוד
הרב י. ל. הכהן מימון
שר הדתות
ירושלים

ר.מ.נ.

בקשר עם בעית הרבנים בישובים של העדות המזרחיות, שזוהי שאלה בוערת, אני מציע לשלוח רב תימני חשוב למחנות העולים והישובים התימנים לבדוק אם יש ביניהם רבנים מוכשרים המוכנים לקבל עליהם תפקידים של רבנות ולקשר אותם עם הישובים הזקוקים לכך.

באתי בדברים עם הרב הראשי ב.צ. עוזיאל והוא תומך בהצעה זו. מצאתי בהסכמת הרב עוזיאל את האדם המוכשר לזה מבין צעירי חשובי תלמידי החכמים התימנים, הרב יוסף קפח (חבר המכון למשפט התלמודי).

אני מבקש את כב׳ השר לקבל את ההצעה הזאת, ולהקציב למטרה זו 50 ל״י להוצאות ולמשכורתו של השליח.

בכל הכבוד
(חתימה)
הרב דב כץ
מנהל המחלקה

12 מסמכים אלו נמצאים בארכיון א״מ ג׳ 4778/40.
13 ראה נספח ב.

המסמך השני:[14]

משרד הדתות

המחלקה לרבנות ושיפוט רבני

ב״ה, ירושלים, כ״ח כסלו תש״י

19 בדצמבר 1949

תעודה

הריני מאשר בזה שהמוכ״ז הרב יוסף קפח הוא מורשה מטעם משרד הדתות לבקר את מחנות העולים והישובים התימנים כדי לבוא בדברים עם העולים החדשים ולקבוע אם יש בהם כאלה שראויים למלא תפקידים רבניים.

חתימה

הרב דב כץ

מנהל המחלקה

המסמך השלישי:[15]

משרד הדתות

המחלקה לרבנות ושיפוט רבני

ב״ה, ירושלים, י״א שבט תש״י

29 בינואר 1950

לכבוד

הרבנים הראשיים לישראל

כאן

ר.נ.

המוכ״ז הוא הרב יוסף קורח, מהרבנים ששליחנו הרב קפח מצא במחנות והמוכנים לקבל משרת רבנות בישובי עולי תימן.

14 ראה נספח ג.

15 ראה נספח ד.

אבקש את כת״ר לעמוד על טובו וכושרו, ואם תמצאו אותו ראוי לאותה איצטלא, נא לתת לו מכתב המלצה ואנו מצדנו נכוון אותו לנקודות ישוב שונות של יהודי תימן כמועמד לרבנות.

בכל הכבוד

(אין חתימה)

הרב דב כץ

מנהל המחלקה

ה. פעילותו הציבורית של הרב קאפח

הרב יוסף קאפח נמנע כמעט לחלוטין מפעילות ציבורית תורנית. זו הייתה השקפתו וכך נהג כל חייו. ניצנים לכך ניתן לראות כבר בתחילת דרכו, כשנבחר לדיין. וזה לשונו:[16]

עוד באותה שנה פנה אלי הרב דוב כץ שהיה פקיד או מנהל במשרד הדתות והציע לי דיינות בעיר צפת. אני שמחתי כי בעיר זו אין תימנים ולא אצטרך להתעסק עם ציבור, אך בבית לא רצו ולא הסכימו להצעה, ואני דחיתי גם אותה הצעה.

כלומר, הרב קאפח העדיף להתמנות לדיין בעיר צפת, הרחוקה מתל-אביב ומירושלים, מלהתעסק בצורכי ציבור, ולמלא את תפקידו בעיר שאין בה תימנים, כנראה כדי שלא יציקו לו עקב המחלוקת המפורסמת בתימן, שאינה קשורה אליו ישירות.

בספר ״הולך תמים״ (עמ׳ 159) מובא תצלום של מסמך מטעם ״מועצת הרבנות ליהודי תימן״, שעל יד התאחדות התימנים בישראל, מיום כ״ז בתמוז תש״י (1950), ובו נזכר הרב קאפח ברשימת ״נשיאות בפועל״ של מועצת הרבנות יחד עם הרב רפאל אלשיך, הנשיא, והרב חיים עראקי, סגן הנשיא.

הגיע לידי ארכיון מועצת הרבנות ליהודי תימן, שרוב המסמכים בו הם משנת תשי״ט. עברתי על כולו, וניתן לומר בוודאות שהרב קאפח נזכר רק פעמים אחדות בפרוטוקולים ושלא הופיע לישיבות, כנראה מתוך בחירה, והדבר מתאים להשקפתו ולדבריו שהובאו לעיל. לדעתי, הוא לא שיתף פעולה עם שאר רבני תימן בפעילות הציבורית-תורנית משתי סיבות עיקריות: מאחר שהעדיף להתמסר לשימור מסורת תימן ובגלל אופיו הצנוע. הרב קאפח ברח מן הכבוד ונמנע כל כמה שיכול מעימותים וסכסוכים עם אחרים, ואף התרחק מכל פעילות שהיה בה פוטנציאל למחלוקת. אשר על כן, העדיף שלא לעסוק בפעילות ציבורית ושלא להשתתף בכינוסים הללו.

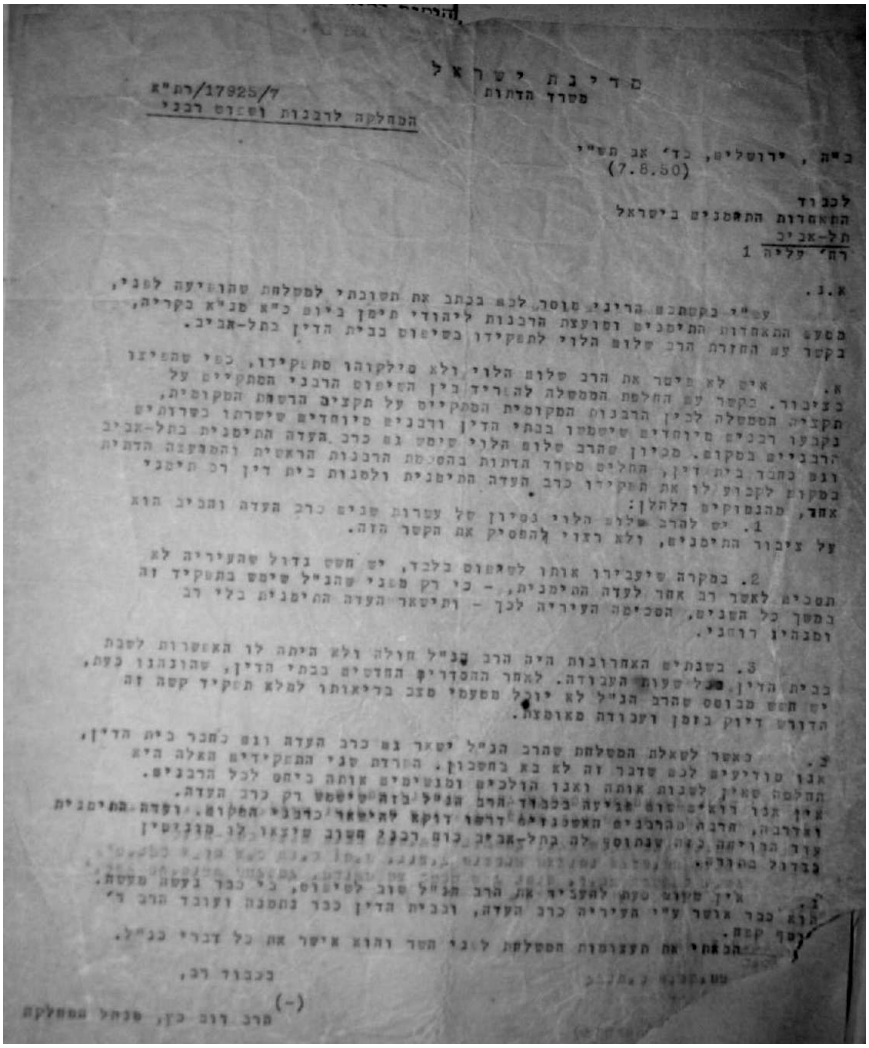
***

16 ראה ספר הולך תמים, עמ׳ 133.

נספחים

להלן תצלומיהם של ארבעה מסמכים מארכיון הרבנות הראשית העוסקים בהרב יוסף קאפח. המסמך הראשון הוא מכתבו של הרב דב כץ, מנהל המחלקה לרבנות ולשיפוט רבני, בעניין הרב שלום יצחק הלוי; ואילו שלושת המסמכים האחרים עוסקים בעניין מינוי הרב קאפח לאתר רבנים תימניים במחנות העולים.

מסמך א

מ ד י נ ת י ש ר א ל
משרד הדתות
המחלקה לרבנות ושיפוט רבני

מ"ת/17925/7

כ"ח , ירושלים, כ׳ אב תש״י
(7.8.50)

לכבוד
התאחדות התימנים בישראל
תל-אביב
רח׳ פליה 1

א.נ.

עפ״י בקשתכם הרינני מוסר לכם בזה את תשובתי למכלתת שהועברה לפני, בטעם התאחדות התימנים ועדעה הרבנות ליהודי תימן ביום כ״א סיון תש״א בקריה, בקשר עם החזרת הרב שלום הלוי לתפקידו בשיפוט בבית הדין בתל-אביב.

א. אין לא מיסר את הרב שלום הלוי ולא סילקוהו מתפקידו, כפי שהפיצו בציבור. בקשר עם החלטת המכלתת להעביר בין השיפוט הרבני המתקיים על מקציה המכלתת לבין הרבנות המקומית המתקיים על מקציה הדשות המקומית, נקבעו רבנים מיוחדים שישמשו בבתי הדין ורבנים מיוחדים שישרתו כשדות הרבנים במקום. מכיון שהרב שלום הלוי שימש גם כרב עדה התימנית בתל-אביב וגם כחבר בית דין, החליט מעד הדתות בהסכמת הרבנות הראשית והמועצה הדתית במקום לקבוע לו את תפקידו כרב העדה התימנית ולמנות בית דין רב תימני אחד, מהנמוקים דלהלן:

1. יש להרב שלום הלוי נסיון של עשרות שנים כרב עדה ומביב הוא על ציבור התימנים, ולא רצוי להפסיק את הקשר הזה.

2. במקרה שיעבירו אותו לשמוש בלבד, יש חשש גדול שהעיריה לא תשכיל לאשר רב אחר לעדה התימנית, - כי רק מפני שהגיע שימש בתפקיד זה במשך כל השנים, הסכימה העיריה לכך - ותישאר העדה התימנית בלי רב ומנהיג רוחני.

3. בשנתים האחרונות היה הרב הגיל חולה ולא היתה לו האפשרות לשבת בבית הדין כל שעות העבודה. לאחר ההסדרים החדשים בבתי הדין, שהונהגו כעת, יש חשש מבוסס שהרב הגיל לא יוכל מטעמי מצב בריאותו למלא תפקיד קשה זה הדורש דיוק בזמן ועבודה מאומצת.

ב. כאשר לשאלת המכלתת שהרב הגיל ישאר גם כרב העדה וגם כחבר בית הדין, אנו מודיעים לכם שדבר זה לא בא בחשבון. הסדרת מצי התפקידים הזאת היא תהלטה שאין לשנות אותה ואנו הולכים ומשימים אותה ביחס לכל הרבנים. עין אנו רואים שום עבירה בכפל תפקיד הגיל שישמש רק כרב העדה. ואדרבה, הרבה מהרבנים האשכנזים דרשו דוקא להישאר כחברי המקום. ועדה התימנית עוד הפרישה כעת עצמוסף לה בתל-אביב כוח רבנים שיוכלו לה מבנתיים בנדול המורים.

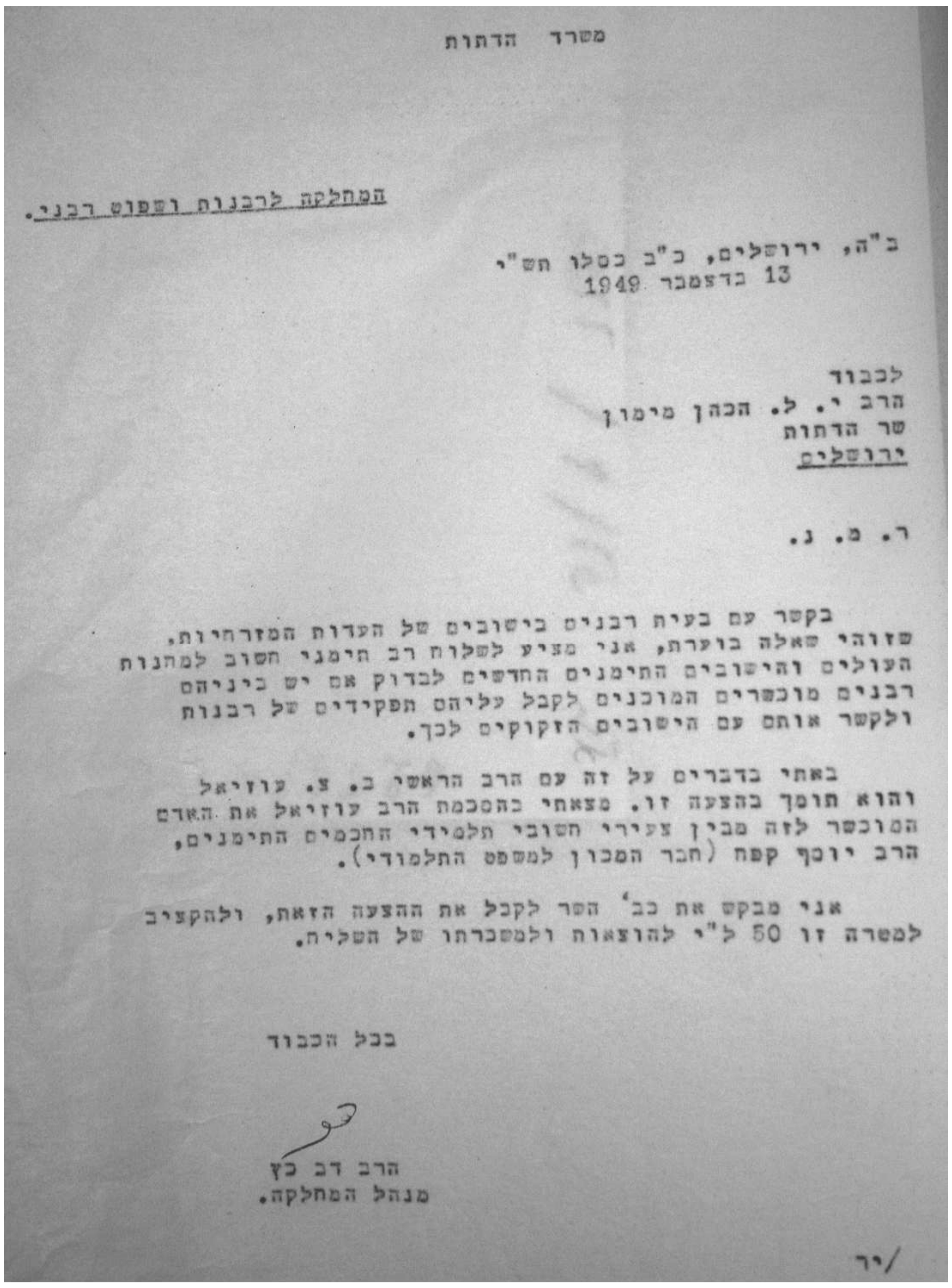
ג. אין שום טעם להעביר את הרב הגיל שוב לשיפוט, כי כבר בעשה מעשה. הנה כבר אושר עי״י העיריה כרב העדה, ובבית הדין כבר נתמנה ועובד הרב ר׳ [illegible] קפח.

הנני את העצומות המכלתת לנני תשר והוא אישר את כל דברי כגיל.

בכבוד רב,

(-)
הרב דוב כץ, מנהל המחלקה

מסמך ב

משרד הדתות

המחלקה לרבנות ושפוט רבני.

ב"ה, ירושלים, כ"ב כסלו תש"י
13 בדצמבר 1949

לכבוד
הרב י. ל. הכהן מימון
שר הדתות
ירושלים

ר. מ. נ.

בקשר עם בעית רבנים בישובים של העדות המזרחיות, שזוהי שאלה בוערת, אני מציע לשלוח רב חימגי חשוב למחנות העולים והישובים החימנים החדשים לבדוק אם יש ביניהם רבנים מוכשרים המוכנים לקבל עליהם תפקידים של רבנות ולקשר אותם עם הישובים הזקוקים לכך.

באתי בדברים על זה עם הרב הראשי ב. צ. עוזיאל והוא תומך בהצעה זו. מצאתי בהסכמת הרב עוזיאל את האדם המוכשר לזה מבין צעירי חשובי תלמידי החכמים התימנים, הרב יוסף קפח (חבר המכון למשפט התלמודי).

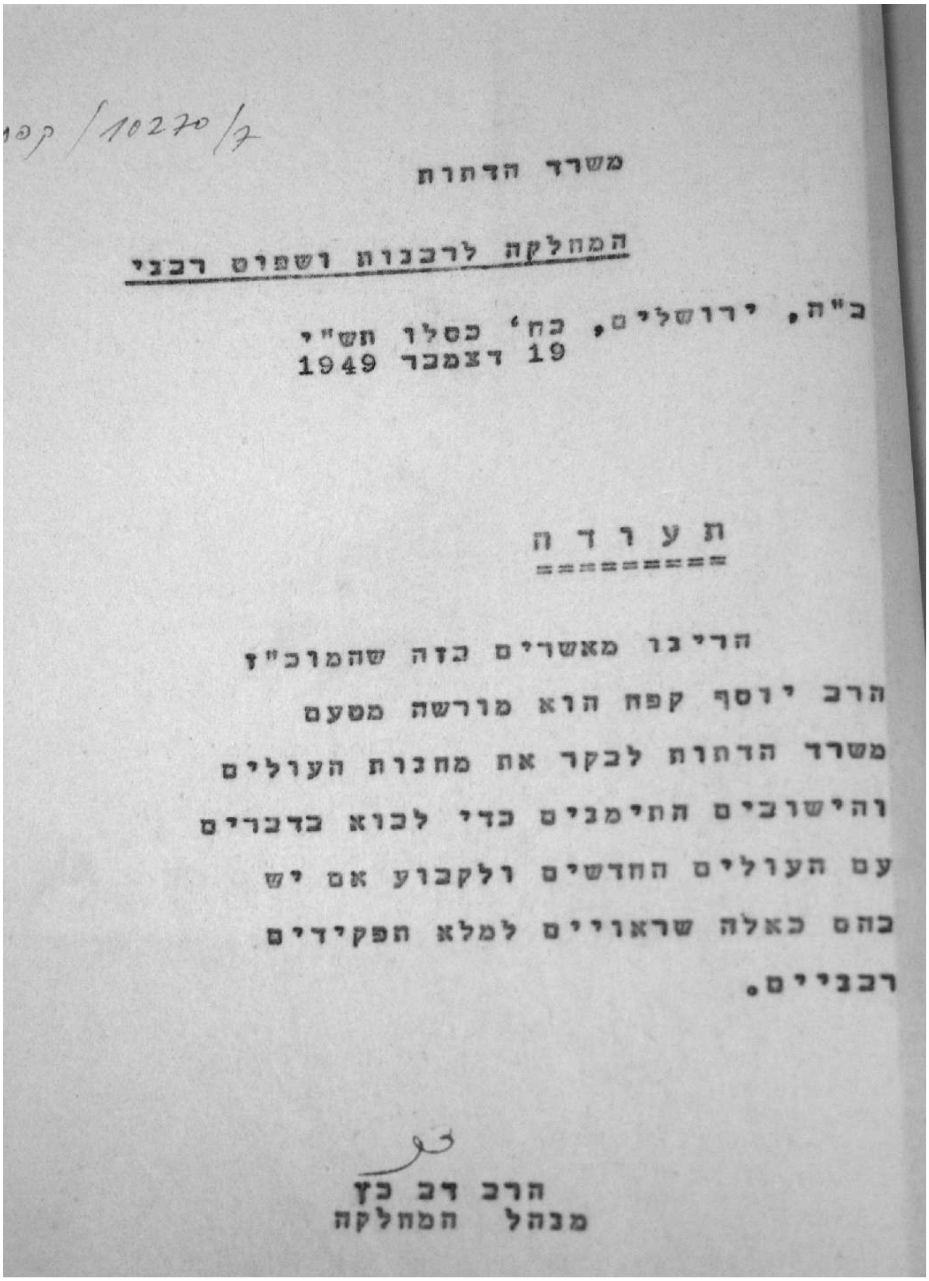
אני מבקש את כב' השר לקבל את ההצעה הזאת, ולהקציב למשרה זו 50 ל"י להוצאות ולמשכורתו של השליח.

בכל הכבוד

הרב דב כץ
מנהל המחלקה.

/יר

מסמך ג

משרד הדתות

המחלקה לרבנות ושפיט רבני

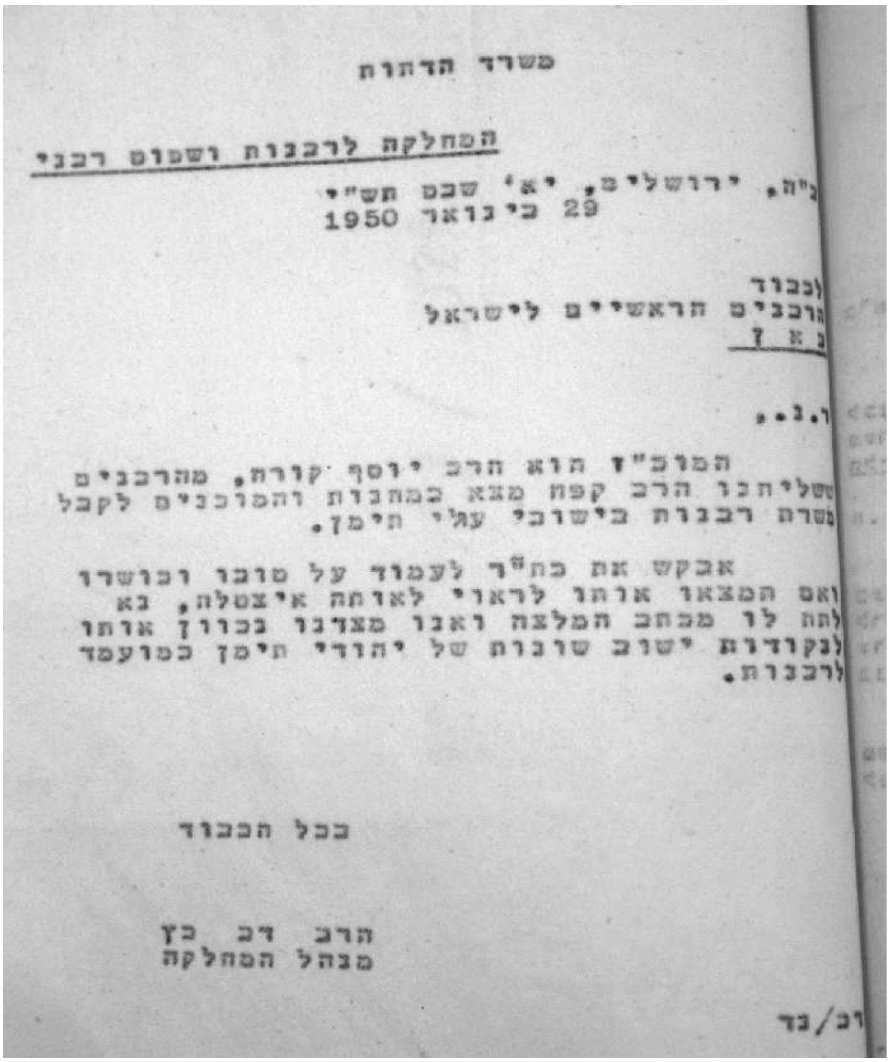
ב"ה, ירושלים, כח' כסלו תש"י
19 דצמבר 1949

ת ע ו ד ה

הריני מאשרים בזה שהמוכ"ז הרב יוסף קפח הוא מורשה מטעם משרד הדתות לבקר את מחנות העולים והישובים התימנים כדי לבוא בדברים עם העולים החדשים ולקבוע אם יש בהם כאלה שראויים למלא תפקידים רבניים.

הרב דב כץ
מנהל המחלקה

מסמך ד

משרד הדתות

המחלקה לרבנות ושפוט רבני

ב"ה, ירושלים, י"א שבט תש"י
29 בינואר 1950

לכבוד
הרבנים הראשיים לישראל
נ א ז

ר.נ.,

המוכ"ז הוא הרב יוסף קורח, מהרבנים שלי"תכו הרב קפח מגא במחנות והמוכנים לקבל משרת רבנות בישובי עגלי תימן.

אבקש את כת"ר לעמוד על טובו וכושרו ואם המצאו אותו לראוי לאותה אי"צטלה, נא לתת לו מכתב המלצה ואנו מצדנו נכוון אותו לנקודות ישוב שונות של יהודי תימן כמועמד לרבנות.

בכל הכבוד

הרב דב כץ
מנהל המחלקה

רכ/נד